

PIERZ (172) *sb m*

pierz (100), **pieprz** (9), *pierz a.* *pieprz* (63); *pieprz Mymer*¹, *Mącz* (5), *GostGosp*; *pierz* : *pieprz Murm* (1:1), *SienLek* (1:1). [Za postaci wątpliwe uznano przypadki zależne z tekstów, w których nie ma zaświadczonej pewnej odmianki lub występują obie pewne odmianki].

pierz (18), *piersz* (12), *pierz* (4).

pieprz- (130), [*pierz-*].

e jasne.

sg N pierz (27), *pieprz* (7). ◇ *G pieprzu* (89). ◇ *D pieprzu* (1) *FalZioł*, *pieprzowi* (1) *Mącz*. ◇ *A pierz* (7), *pieprz* (1). ◇ *I pieprzem* (37), [*pierz(e)m*]; *-em* (3), *-(e)m* (34). ◇ *L pieprzu* (1). ◇ *pl N pieprze* (1).

Sł stp: pieprz, pierz, Cn: pieprz, Linde XVI – XVIII w.: pieprz.

1. *bot. Piper nigrum L., pieprz czarny, pieprz biały; pnące o zdrewniałych łodygach z rodziny pieprzowatych (Piperaceae) z pd. Indii i z Indonezji; wysuszona na słońcu owocnia daje tzw. pieprz czarny, z dojrzałej owocni powstaje tzw. pieprz biały; od czasów starożytnych (Grecja, Rzym) znany i używany w Europie jako przyprawa i w lecznictwie; piper Murm, Mymer*¹, *HistAl, Mącz, Calep, JanStat, Cn* (171) : *BierEz D; Piper. Pfeffer Pyeprz Murm* 117; *Mymer*¹ 18v; *ZapWar* 1532 nr 2471; Też gdy który człowiek zgryzie dwie ziarnce gorczycze á dwie ziarnce pieprzu natłzczo/ tedi onego dnia niepotrzeba mu lie bać nagłej śmierci *FalZioł I* 125b; *Pierz* w karmiach pożywany czyni dobre trawienie żołądkowi *FalZioł III* 11a, I 10a [2 r.], 43b, 75b, 81d, 102c (44); *BielŻyw* 152; *GlabGad* K2, L6v; *KłosaAlg* F4 [2 r.]; *LibMal* 1550/156v; *RejRozpr* H2v; *RejKup* e2v, Rv; *HistAl* C8 [4 r.], C8v, M2; *RejZwierz* 5v, 100, 102; *BielKron* 263, 268v, 271, 436, 436v (9); *Lepidium*, *Ziele gorskością* podobne *gorczicy y pieprzowi. Mącz* 189b, 92d, 102c, 300d; Dobrze też przeciw gliptom [...] *Izop* z pieprzem pić *SienLek* 103, 5v, 8, 9v, 17v, 30 (35); *RejZwierc* 157v, 190v; *BielSpr* c2; *Oczko* 23v; *KochFr* 28; *Calep* 808a; *GostGosp* 168; *IEfli Zyd Sędziemu śwemu w winie pieniądze/ którą Wándel zową/ będzie znaleźion bydz winny: kámién pieprzu winy/ [...] niech Sędziemu zápláci. SarnStat* 254, 254, 274; *Przyiął go [wielki wór maku] on wielki mąż z pokorą od niego/ Ná co mu zá odeśłał garść pieprzu gorzkiego. CzahTr* F3v; [Item *iefliby [koń] brzitkołcz iedzenia miał [...] natłucz czofnku í pierzem/ pomazuy ty(m ko)niowi zęby. SprLek* A4; *Glosy I* nr 22/4; *Cresc* 1571 422].

W porównaniach (3): trochę ziarek pieprzu odsyłam, który znamionuje iż ia ich [*ludzi*] nie wiele mam ale tak iadowitich iako *pierz y zapaliftich. BielŻyw* 152; *HistAl D*; Ten też wysep s przyrodzenia rodzi *Małtykę/ Aloes/ Cynámon/ Imbier/ y ziárná czyrwone nád Pierz gorzkie BielKron* 441v.

Zwrot: »okorzenić pieprzem (*a. garścią pieprzu*)« [*szyk zmienny*] (2): Może też opłokawczy płucza wilcze winem czółtem, potym ie vwarzić z *fiekawczy na bigos y okorzenić pieprzem/ Imbierem/ gwozdziki/ szafranem FalZioł V* 76; *CzahTr* F3v.

Wyrażenia: »*pierz* (jest) biały« [*szyk 4:2*] (6): Trzeci *Pierz* *ieft biały*, Ten zową *Lenko Piper/ Ieft* owoc z iednego drzewa ktore roście w *Indijey FalZioł III* 10d, III 11a, 16d, V 83, 96v; *Candidum piper, Byały pieprz. Mącz* 33b.

»*pierz czarny*« [*szyk 2:1*] (3): *Czarny Pierz* ma moc *rospadziącą naprzod/ potym trawiącą FalZioł III* 11a, V 96v, 111v.

»miąłki [= *mielony*] pierz« (1): Omanowy korzeń dobrze wwierć/ zmieszayże z miąłkim pieprzem/ [...] á tego pożyway *SienLek* 84v.

»pierz prosty« (1): Bákár pieprzu proftęgo zá trzy łtá y łzełcdźiełiát [*fawów*]. *BielKron* 454v.

»pierz tarty« [*szyk 11:1*] (12): *FalZioł* I 77a, III 21b, IV 35b, V 77v; Nawiełtłżá to łáłkę okaże [*kniaź moskiewski*] temu/ komu połse chleba s łwego łtołá białęgo Soli á pieprzu tárteęo *BielKron* 435; W nos mu [*nieprzytomnemu*] náłypác pieprzu tárteęo/ álbo łtroiow bobrowych tártych. *SienLek* 61, 61v, 108v, 127v, 166, 169, 173.

»pierz tłuczony (a. przetłuczony)« (6): á pothym wto wino iułż przepalone/ wlož pieprzu przetłuczoneęo czo złoti zaważy *FalZioł* I 77a, V 26, 79, 81v; w pićie dobrze mu łypác pieprz tłuczony *SienLek* 105, 105.

Zestawienia w funkcji nazw botanicznych: »długi pie(p)rz« = *Piper longum* L., *pieprz długokłosy*; pńące podobne do pieprzu czarnęgo występuje w Indiach i Indoneęji; używany głównie w medycynie w przewlekłych bronchitach, kaszlu i astmie [*szyk 7:6*] (13): *FalZioł* I 149a, III 11c, V 77, 83, 110, 111, 113v; Długi pierz słá kráiny Same/ Benzui/ Zan/ zá Kálekutem. *BielKron* 455, 268v, 444v, 454v; *SienLek* 141v, 171c; [Piper longum. Peuero longo. Długi Pierz. Langem pfeffer. *Dict 1566 E3*].

[»pierz gronisty« = *Piper nigrum* L. (Rost: *pierz*), *pieprz czarny*: Pierz groniłty/ Botrytes Piper. Treüblichter pfeffer. *SienHerb* L#v, E#v.]

[»pierz indyjski«: Pierz Indyiłki/ Indifcher pfeffer. *SienHerb* L#v, E#v.]

2. *bot. Zestawienie:* »polski pierz« = *Coriandrum sativum* L. (Rost); *kolendra siewna*, *roślina roczna z rodziny baldaszkowatych (Umbelliferae)*, *przyprawowa, lecznicza i miododajna* (1) : *Coriandrum*, *Coriander* Polłki *pyerz* *Murm* 115.

3. [*bot. Zestawienie:* »pierz strączyłty« = *Xylopiá aethiopicá* (Dun.) A. Rich., *oskór etiopski*, *przedpieprz murzyński*; *krzew z rodziny łaszowcowatych (Annonaceae)* występujący w Zachodniej Afryce równikowej, *owocki używane jako surogat pieprzu*: Pierz łtraczyłty/ Piper Aethiopicum Schutten pfeffer. *SienHerb* L#v, E#v.]

Synonimy: 2. *koryjander, pieprzyk.*